

УДК 338.439(477):338.246.87

DOI: 10.31673/2415-8089.2025.030211

Згурська Оксана Михайлівна,

д.е.н., доцент

Державний університет

інформаційно-комунікаційних технологій

Лазаренко Владислав Ігорович,

д-р філософії в галузі економіки,

Київський національний університет

будівництва і архітектури

Нечитайло Богдан Сергійович

д-р філософії в галузі менеджменту

Державний університет

інформаційно-комунікаційних технологій

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕСУРСНИХ ОБМЕЖЕНЬ

У дослідженні висвітлено особливості формування ефективного механізму забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобальної політико-економічної нестабільності та невизначеності зумовлених як внутрішніми чинниками (економічна нестабільність, скорочення виробничих потужностей, зниження рівня інвестицій), так і зовнішніми впливами (збройний конфлікт, порушення логістичних ланцюгів, глобальні цінові коливання на аграрну продукцію). Визначено основні кроки досягнення оптимального рівня продовольчої безпеки, що задекларовано в Національній Стратегії в умовах ресурсних обмежень різного ступеня, а також за умови збереження негативної динаміки втрати сільськогосподарських угідь. Розкрито сутність продовольчої безпеки як складової національної безпеки, що тісно пов'язана з ефективним функціонуванням агропромислового комплексу та стабільністю внутрішнього ринку. Здійснено системний аналіз наявних інституційних, організаційних і фінансово-економічних інструментів, що впливають на рівень продовольчої безпеки. Визначені ключові проблеми забезпечення продовольством в залежності від регіональної зони України та запропоновані шляхи вирішення з урахуванням чинника територіальних особливостей та загальної безпекової ситуації.

Ключові слова: *аграрний сектор, воєнний стан, відновлення ресурсів, модель харчування, адаптивність, глобальні ризики.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах продовольча безпека набуває особливого значення як ключовий чинник соціально-економічної стабільності та національної безпеки держави. Для України, яка має потужний аграрний потенціал, питання забезпечення населення доступною та якісною продовольчою продукцією є стратегічно важливим. Однак унаслідок низки внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема повномасштабної військової агресії з боку російської федерації, руйнування сільськогосподарської інфраструктури, порушення логістичних зв'язків, енергетичної нестабільності та обмежених фінансових і природних ресурсів, реалізація продовольчої політики стикається з суттєвими труднощами, а тому є обґрунтовані сумніви в реальності досягнення задекларованої Національної Стратегії продовольчої безпеки. У таких умовах необхідним є переосмислення підходів до формування механізму продовольчої безпеки, здатного оперативно реагувати на кризові ситуації та забезпечити сталий розвиток аграрного сектору.

Проблема продовольчої безпеки належить до числа стратегічно важливих питань, від вирішення яких залежить соціально-економічна стабільність та національна безпека будь-якої держави. У сучасних умовах глобалізації, зміни клімату, воєнно-політичних загроз і обмеженості природних ресурсів продовольча безпека стає не лише економічною, а й

гуманітарною та політичною категорією. Забезпечення достатнього рівня продовольчого самозабезпечення є необхідною умовою для збереження суверенітету та сталого розвитку суспільства.

Водночас продовольча безпека у контексті ресурсних обмежень потребує нового бачення шляхів її забезпечення. Традиційні підходи, що ґрунтувалися на екстенсивному використанні земельних і трудових ресурсів, поступово втрачають ефективність. На передній план виходять інноваційні рішення, засновані на раціоналізації ресурсокористування, розвитку біотехнологій, цифровізації аграрного сектору, а також формуванні ефективної державної політики підтримки аграріїв і стимулювання сталого розвитку продовольчих систем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями розробки ефективних моделей та механізмів продовольчої безпеки займалися такі вчені України як Бродель Ф., Волохатий С., Гойчук О., Данилишин Б., Дацишин М., Залізняк В. Високо оцінюючи науковий доробок даних авторів, варто відмітити, що наявні напрацювання недостатньо розкривають механізм продовольчої безпеки в умовах невизначеності та постійних деструктивних змін.

Мета даного дослідження є оцінка стану продовольчої безпеки України за умов ресурсних обмежень та визначення напрямів подолання глобальної продовольчої кризи.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить системний підхід, який дозволяє комплексно розглядати проблематику забезпечення продовольчої безпеки в умовах ресурсних обмежень, ураховуючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Також в ході виконання дослідження були застосовані наступні методи: теоретичний (при розробці напрямів удосконалення продовольчої безпеки), метод статистичного аналізу (при оцінці кількісних критеріїв продовольчої безпеки України), а також метод сценарного прогнозування можливих варіантів розвитку агропродовольчого сектору в умовах глобалістичних змін що складаються.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформацій глобального економічного простору та військово-політичної нестабільності питання забезпечення продовольчої безпеки набуває особливої актуальності для України. Ресурсні обмеження як природного, так і техногенного характеру значною мірою впливають на здатність аграрного сектору задовольняти внутрішні потреби населення та забезпечувати експортний потенціал. Ефективний механізм продовольчої безпеки в таких умовах має бути адаптивним, збалансованим та спрямованим на стабільне функціонування продовольчого ланцюга від виробника до споживача.

Без сумніву, що триваюча збройна агресія російської федерації здійснила істотний деструктивний вплив не лише на стан продовольчої безпеки України, а й світу загалом. Тому що Україна є однією з найбільших експортних держав аграрного спрямування у світі. Проте, з метою визначення найбільш ефективних кроків щодо удосконалення механізму продовольчої безпеки України, необхідно визначити поточний стан, в якому перебуває українська держава в глобальному вимірі.

Так, за даними Global Food Security Index, Україна посідає 71 перше з 113 країн світу в контексті оцінювання загальних критеріїв продовольчої безпеки (рис.1).

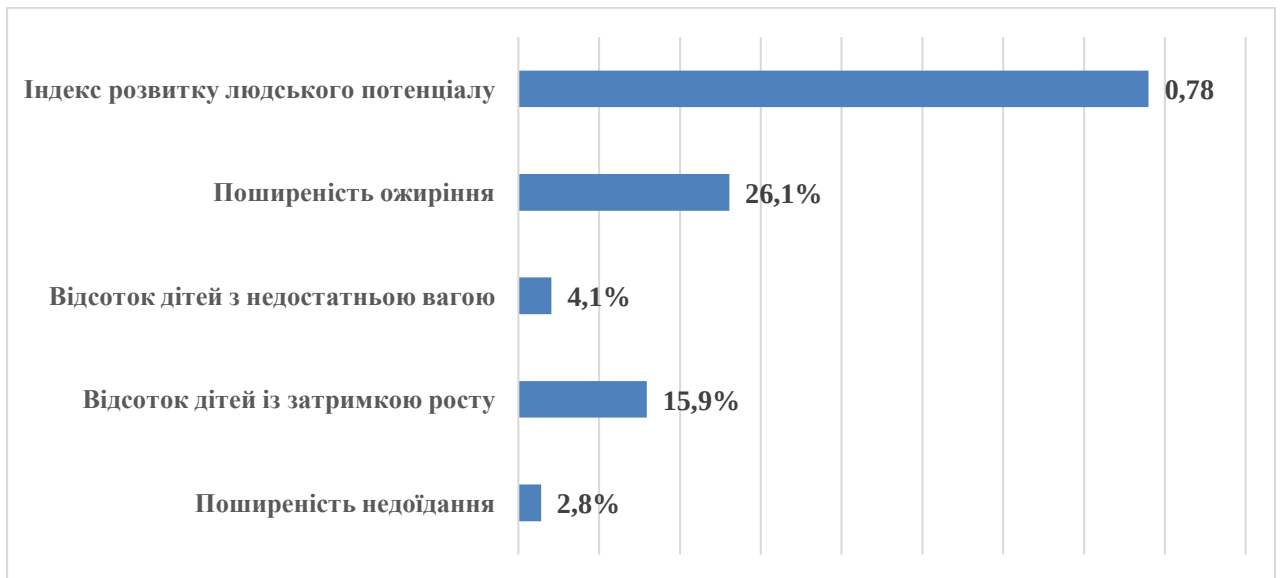

Рис.1. Загальні показники критеріїв продовольчої безпеки України за 2024 рік

Джерело: побудовано авторами за даними [11;13]

Очевидно, що для аргументації вищезазначених показників є об'єктивні причини, які пов'язані з війною, великою частиною внутрішніх переселенців, втратою єдиних джерел доходу, а також втратою сільськогосподарських угідь, які в тій чи іншій мірі вже є не придатними для ведення сільськогосподарської діяльності.

Що стосується загальних інтегральних позицій, в яких перебуває Україна, то ситуація виглядає наступними чином: (рис. 2).

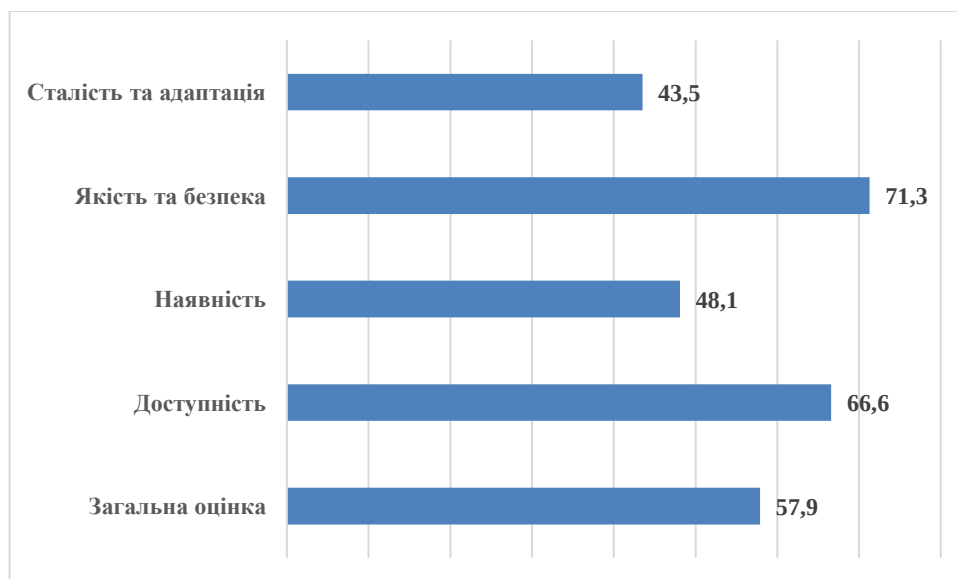

Рис. 2. Інтегральні показники стану продовольчої безпеки України за 2024 рік

Джерело: побудовано авторами за даними [11; 13]

Варто відмітити, що попри війну, Україна змогла зберегти середні показники в світовій площині. Зокрема, в показнику «сталість і адаптація» Україна посідає 94 місце зі 113. Це пов'язано з відносно нешвидким впровадженням реформ щодо «збалансованого розвитку». По показнику «якість та безпека» посідає 52 місце, по показнику «наявність» – 93 місце, по показнику «доступність» – 65 місце відповідно. Звісно, що Україна з її природно-ресурсним потенціалом має займати вищі позиції, проте зважаючи на зовнішні обставини, дану ситуацію можна охарактеризувати як стабільну.

Таким чином, з метою визначення оптимальних шляхів удосконалення стану продовольчої безпеки України слід зробити висновок про те, що продовольчу безпеку слід розглядати стан, при якому всі громадяни мають фізичний, економічний та соціальний доступ до достатньої кількості безпечної та якісної їжі. В умовах війни цей підхід набуває особливої ваги.

Щодо основних негативних наслідків, то сюди слід віднести наступні:

- втрата доступу до значної частини сільськогосподарських угідь;
- руйнування виробничої та транспортної інфраструктури;
- дефіцит, насіння, добрив та техніки;
- міграція робочої сили;
- порушення експортних каналів.

Таким чином, стратегічний механізм покращення продовольчої безпеки України, враховуючи вищезазначений аналіз, бути має наступний вигляд (рис.3).

Рис. 3. Механізм удосконалення продовольчої безпеки України

Джерело: побудовано авторами

Щодо зонального планування агровиробництва, то варто відмітити, що зважаючи на кліматичні зміни, які є по всьому світу і встановлені природно-географічні особливості кожного регіону України, слід відходити від монокультурного характеру виробництва, а також враховувати інтереси суспільства у збалансовано харчуванні та необхідності доступності до вжитку усіх необхідних продуктів.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що продовольча безпека є одним із ключових чинників національної безпеки та сталого розвитку країни. В умовах ресурсних обмежень вона набуває особливої ваги, оскільки дефіцит земельних, водних, енергетичних і фінансових ресурсів безпосередньо впливає на здатність держави забезпечити населення якісними та доступними продуктами харчування.

Механізм продовольчої безпеки України в умовах війни має бути гнучким, комплексним і динамічним. Його ефективність залежить від здатності держави адаптувати аграрну політику до нових реалій, стимулювати інновації, розвивати партнерство та забезпечувати базові потреби населення в умовах надзвичайної ситуації. В умовах зростаючих ресурсних обмежень забезпечення продовольчої безпеки України потребує комплексного, стратегічно орієнтованого підходу. Аналіз доводить, що традиційні моделі аграрного управління є

недостатньо ефективними в умовах дефіциту природних, матеріально-технічних та людських ресурсів.

Таким чином, забезпечення продовольчої безпеки в умовах ресурсних обмежень можливе лише за умови системного поєднання державних, економічних, науково-технологічних та соціальних інструментів. Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому аналізі впливу кліматичних змін, вивченні моделей розподілу продовольчих резервів, а також в оцінці ефективності державних інтервенцій в умовах кризового управління, а також в розробці моделей ефективного ресурсокористування, системного аналізу впливу інноваційних технологій, формування механізмів міжнародної інтеграції, прогнозування можливих сценаріїв розвитку.

References:

1. Artemenko, L., Marynenko, N., Kramar, I., & Hats, L. (2023). Prodovol'cha bezpeka Ukrainy v umovakh viys'kovoyi ahresiyi: stan ta perspektyvy [Food security of Ukraine in the conditions of military aggression: state and prospects]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, 1(28), 115–128. <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23albstp.pdf>
2. Batyhina, O. M. et al. (2013). Aktual'ni problemy pravovoho zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky Ukrainy: Monohrafiya [Current problems of legal support for food security of Ukraine: Monograph]. FOP Shevchenko S. O. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/3811>
3. Braudel, F. (n.d.). Material'na tsyvilizatsiya, ekonomika i kapitalizm, XV-XVIII [Material civilization, economy, and capitalism, 15th-18th centuries]. Chytvo.org.ua. https://chytvo.org.ua/authors/Fernand_Braudel/Materialna_tsyvilizatsiia_ekonomika_i_kapitalizm_XV-XVIII_st_Tom_1/
4. Danylyshyn, B. (2023, March 3). Yak zabezpechyty ekonomichne zrostannya v umovakh viyny [How to ensure economic growth in the conditions of war]. *Ekonomichna Pravda*. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664/>
5. Datsyshyn, M. (2022, August 5). Yak vidnovyty mistseve samovryaduvannya vid naslidkiv viyny? [How to restore local self-government from the consequences of the war?]. *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004/>
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <https://bit.ly/3uci2r3>
7. Hoychuk, O. (2004). Prodovol'cha bezpeka: Monohrafiya [Food security: Monograph]. Polissya.
8. Sobkevych, O. V., Shevchenko, A. V., & others. (2023). Priorytety zabezpechennya stiykosti promyslovosti y ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoyi viyny: Analychna dopovid' [Priorities for ensuring the stability of industry and the agrarian sector of the economy of Ukraine in the conditions of a full-scale war: Analytical report]. (Ya. A. Zhalil, Ed.). NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>
9. The Economist. (n.d.). Global Food Security Index. <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries>
10. U.S. Department of Agriculture. (n.d.). World Agricultural Supply and Demand Estimates. <https://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/wasde0523.pdf>
11. Ukrayina ta hlobal'na prodovol'cha bezpeka v umovakh viyny [Ukraine and global food security in the conditions of war]. (n.d.). <https://bit.ly/42jDUgA>
12. Volokhatyi, S. (n.d.). Eksperty U-LEAD dopomahayut' hromadam rozroblyaty prohramy prodovol'choyi bezpeky [U-LEAD experts help communities develop food security programs]. U-LEAD. <https://u-lead.org.ua/news/58>
13. Zaliznyuk, V. P. (2016). Evolyutsiya ponyattya ta pidkhodiv shchodo vimiru prodovol'choyi bezpeky [Evolution of the concept and approaches to measuring food security]. *Derzhavne upravlinnya: udo-skonalennya ta rozvytok*, (8). <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries>

ZGHURSKA OKSANA, LAZARENKO., NECHYTAILO BOGDAN. DIRECTIONS FOR ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF RESOURCE LIMITATIONS

This study highlights the features of the formation of an effective mechanism for ensuring food security in Ukraine in the conditions of global political and economic instability and uncertainty caused by both internal factors (economic instability, reduction of production capacities, reduction in the level of investments) and external influences (armed conflict, disruption of logistics chains, global price fluctuations for agricultural products). The real destructive impact of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine and its consequences for providing the population of Ukraine with high-quality food products are outlined. The main steps for achieving the optimal level of food security, which is declared in the National Strategy in conditions of resource constraints of varying degrees, as well as under the condition of maintaining the negative dynamics of agricultural land loss, are identified. The essence of food security as a component of national security, which is closely related to the effective functioning of the agro-industrial complex and the stability of the domestic market, is revealed. A systematic analysis of the existing institutional, organizational, and financial and economic instruments that affect the level of food security has been carried out. Particular attention is paid to the role of state policy, innovative technologies in agriculture, and the possibilities of attracting international technical assistance. It is proposed to improve the existing food security mechanism, taking into account modern challenges and limitations, including the creation of strategic reserves, stimulating domestic production, and improving monitoring. It has been found that an effective national mechanism for ensuring food security should be based on the following components: a global interstate vision, a national regulatory and legal apparatus, an organizational and economic, informational, educational, and investment component. Key problems of food security have been identified depending on the regional zone of Ukraine, and solutions have been proposed, taking into account the factor of territorial features and the general security situation.

Keywords: agricultural sector, martial law, resource restoration, nutrition model, adaptability, global risks.

УДК 005.3:[006.3+37+321.01](477)

DOI: 10.31673/2415-8089.2025.030312

Калита Петро Якович,
президент Української асоціації
досконалості та якості,
віцепрезидент Українського союзу
промисловців і підприємців,
академік Української академії наук

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ «РОЗЩЕПЛЕНОГО» МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

У статті здійснено концептуальний аналіз феномену «розщепленого менеджменту» як системної вади управлінської культури в Україні. Обґрунтовується, що термінологічна фрагментація поняття «менеджмент» у національних стандартах, освітніх програмах і державній політиці призводить до втрати системності, стратегічності та ефективності управління. На основі порівняння міжнародних стандартів ISO 9000:2000 та ISO 9000:2015, а також аналізу українських ДСТУ, показано, як зміна дефініцій впливає на управлінську практику. Особливу увагу приділено розриву між академічною підготовкою менеджерів, регуляторною політикою МОН та реальними управлінськими процесами в організаціях.